

ЛІТЕРАТУРА

1. Алленов М. М. Михаил Врубель / М. М. Алленов. – М. : Слово, 1996. – 96 с.
2. Булат Т. Український романс / Т. Булат – Київ : Наукова думка, 1979. – 320 с.
3. Васина-Гроссман В. А. Русский классический романс XIX века / В. А. Васина-Гроссман. – Москва : Издательство Академии Наук СССР, 1956. – 353 с.
4. Грінченко М. О. Вибране / М. О. Грінченко. – Київ, 1959. – 529 с.
5. Левая Т. Русская музыка начала XX века в художественном контексте эпохи / Т. Н. Левая. – Москва : Музыка, 1991. – 165 с.
6. Легенький Ю. Украинский модерн / Ю. Легенький. – Киев, 2004. – 304 с.
7. Малишев Ю. Солоспів. Нариси та нотатки про українську вокальну лірику / Ю. Малишев. – Київ : Музична Україна, 1968. – 219 с.
8. Нестьев И. В. Зарубежная музыка конца XIX–XX века / И. В. Нестьев // История зарубежной музыки. – Москва : Музыка, 1988. – С. 3–32.
9. Олійник О. Фортепіанна творчість В. С. Косенка / О. Олійник. – Київ : Наукова думка, 1977. – 150 с.
10. Петрова Е. Философско-эстетические аспекты стиля модерн в архитектуре / Е. В. Петрова // Вестник Московского университета. – Серия 7, №6, 2001. – С. 43–52.
11. Смирнов В. Морис Равель и его творчество. – Ленинград : Музыка, 1981. – 222 с.
12. Стецюк Р. Віктор Косенко / Р. Стецюк. – Київ : Музична Україна, 1974. – 55 с.
13. Фільц Б. Український радянський романс / Б. Фільц. – Київ : Наукова думка, 1970. – 123 с.
14. Шорстке К. Е. Віденський fin – de – siècle. Політика і культура / К. Е. Шорстке. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2003. – 320 с.

УДК 78.27

Н. А. ТУРОВСЬКА

**РАННІЙ ПЕРІОД КОМПОЗИТОРСЬКОЇ ТВОРЧОСТІ ЯК ФЕНОМЕН
ЕВОЛЮЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ: МУЗИКОЗНАВЧИЙ ДИСКУРС**

У статті обґрунтовано модель багатоаспектного дослідження еволюційного процесу з акцентом на ранньому періоді композиторської творчості. Відстежено психокреативні особливості формування особистості майбутнього композитора та ранні фактори соціалізації в широкому музикознавчому дискурсі.

Ключові слова: вік, психовікові фактори, композитор, еволюція, ранній період творчості, біографіка.

Н. А. ТУРОВСКАЯ

**РАННИЙ ПЕРИОД КОМПОЗИТОРСКОГО ТВОРЧЕСТВА КАК ФЕНОМЕН
ЭВОЛЮЦИОННОГО ПРОЦЕССА: МУЗЫКОВЕДЧЕСКИЙ ДИСКУРС**

В статье обосновывается модель многоаспектного исследования эволюционного процесса с акцентом на раннем периоде композиторского творчества. Прослеживаются психокреативные особенности формирования личности будущего композитора и ранние факторы социализации в широком музыковедческом дискурсе.

Ключевые слова: возраст, психовозрастные факторы, композитор, эволюция, ранний период творчества, биографика.

EARLY PERIOD OF COMPOSER'S CREATIVE WORK AS A PHENOMENON OF EVOLUTIONARY PROCESS: MUSICOLOGY DISCOURSE

The present article is the experience of systematic consideration of the formation of composer's creative personality on the stage of mastering of learning of profession. Special attention is paid to child-youth age as psycho-emotional, mental and creative category. An attempt is made to outline the leading role of the initial phase of ontogenesis in projection on creative activity.

Key words: *age, psychoage factors, composer, evolution, early period of composer's work, biographics.*

Актуальність та важливість глибокого осягнення комплексного змісту вікових категорій в проекції на еволюцію композиторського потенціалу очевидна, що підтверджується теоретичним та практичним сенсом досліджень подібного профілю. На жаль, мусимо констатувати брак наукових праць, де дитинство розглядається як розгорнутий у часі початковий період життя, коли відбувається інтенсивне психофізичне та соціальне дозрівання, формується і закладається на життєву перспективу фундамент особистості. Ранній віковий етап – пора активного пізнання світу, непереборного бажання самостверджуватися у творчості, коли природні здібності та вплив навколишнього середовища виступають головними передумовами народження самобутніх художніх явищ. Саме перші, багато в чому недосконалі опуси дають можливість передбачити масштаб композиторського обдарування, увиразнити знакові риси індивідуального стилю, окреслити комплекс соціокультурних факторів, що визначають людську та професійну долю митця. Попри очевидну перспективність цього кола проблем у простір наукових інтересів сучасного музикознавства рідко потрапляє ранній період формування індивідуального світобачення та творчої еволюції композитора.

Мета статті – накреслити перспективу комплексного дослідження еволюційного процесу з акцентом на ранньому хронологічному сегменті кристалізації індивідуального композиторського мислення.

Передусім окреслимо деякі ключові складові категоріального апарату. Під поняттям *еволюція* (з лат. *evolutio* – розгортання) маємо на увазі ланцюг поступових якісних змін або послідовну якісну зміну етапів розвитку; *еволюційний процес* – це взаємодія сегментів системи, що протікає в часі, коли один хронологічний щабель змінюється наступним. Еволюційне сходження не може бути зворотним, а його періоди жорстко фіксованими у часі. *Період* (з грец. *periodos* – колообіг, певне коло часу) – це певний хронологічний проміжок, тобто частина деякого односпрямованого лінійного вектора. Відтак, пропонуємо наступне визначення *раннього періоду творчості*: це початковий еволюційний етап, у межах якого розпочинається процес особистісного й професійного становлення композитора, формуються іманентні стилістичні риси індивідуальної манери висловлювання, що визначатимуть майбутні зрілі творчі інтенції.

Достатня кількість талановитих творів, написаних до 18–20-річного віку (нижня хронологічна межа, яку в мистецтвознавстві прийнято вважати початком раннього періоду еволюційного сходження), дає право в окремих випадках говорити про певний *субперіод* у межах початкового етапу оволодіння професією. В загальному, цілісному хронотопі становлення індивідуального стилю композитора цей субперіод постає як абсолютно самодостатній, а отже такий, що заслуговує на окреме наукове дослідження. Систематизація спостережень, пов'язаних з першими мистецькими досвідами музикантів-вундеркіндів (тобто тих, які почали писати музику у віці 6–11 років), уможливується методологією комплексного дослідження об'єктивно-суб'єктивних факторів, які стимулюють феноменально ранні, свідомі прояви хисту до творчої діяльності.

Вибір оптимальної стратегії вивчення раннього періоду композиторської еволюції на матеріалі розгляду біографічних та епістолярно-мемуарних матеріалів, що належать відомим персоналіям минулого і сучасності, неможливо здійснити без опори на певний, властивий

життєтворчому шляху кожного митця періодизаційний ритм. Звідси виникає низка дискусійних питань щодо продуктивності професійної діяльності в межах кожного хронологічного етапу, критеріїв їх розмежування, значення в цілісній еволюційній перспективі. Порівняно з раннім і пізнім періодами лише зрілий інтерпретується музикознавцями як абсолютно самодостатній та довершений в силу максимальної ймовірності компонування у його межах найбільшої кількості художньо досконалих творів. Проте спірну інтерпретацію отримує початковий етап видатних мистецьких кар'єр. Його розгляд, зазвичай, містить чимало контраверсійних аспектів, які у тракці панорамного розгляду життєвого й творчого шляху композитора вимагають більш детального вивчення. Серед них – проблеми дитячої психології, феномени вундеркінда, обдарованості, таланту, геніальності, стратегія реалізації неординарної творчої особистості.

В історії мистецтва існує деяка аксіома – переважна більшість видатних композиторів були вундеркіндами, виявляючи свій унікальний дар у дитячому або юнацькому віці. Неможливо не погодитися і не визнати правомірності цього твердження, адже яскраво виражений продуктивний комплекс, притаманний вундеркіндам, характеризує обдарування усіх відомих музикантів. І все ж слід внести певні уточнення. У цьому дослідженні робиться наголос не на *виконавському*, а саме – на *композиторському* таланті, який є вищим проявом музичного обдарування, зокрема у юному віці, адже композиторство – максимальний ступінь вияву музичного таланту. Цей фах як вид мистецької діяльності є вельми раціональним, структурованим та виваженим до найменших деталей. Немає і не може бути прецедентів творення музики без опори на жорстку, добре усвідомлювану структуру. Спочатку майбутньому музиканту прищеплюється ряд правил-законів за принципом сходження від простого до складного. Дитинство – оптимальний віковий простір для набуття подібних навичок. Крім того, величезного значення набуває соціокультурне й родинне середовище, у якому зростає та формується майбутній митець.

Підтвердженням цих тез є деякі факти й ситуації особистісного й професійного становлення ряду композиторів XVIII–XX століть. Аргументи, узагальнені у пропонованій статті, засвідчують гостру необхідність системного дослідження раннього періоду композиторської життєтворчості в аспекті взаємозалежності інтра- та екстрамузичних факторів. Аналіз певного кола дитячих та юнацьких творів у просторі індивідуальних стильових систем з урахуванням тогочасних загальнокультурних тенденцій забезпечує нові обрії дослідження обраної наукової царини.

Про факти дитинства і юності видатних музикантів мова ведеться здебільшого у жанровому форматі біографічної серії «Життя видатних людей», а досягнення раннього періоду творчості традиційно кваліфікуються як несміливі учнівські кроки, свідчення «лабораторного» етапу оволодіння азами професійної майстерності. Окрім цього, проблемам формування композиторської особистості та способу його мислення присвячено праці А. Клімовицького [9], О. Левашової [13], А. Дубовика [8], К. Розеншильда [15], С. Прокоф'єва [14], А. Богданової [2], В. Богданова-Березовського [1], С. Хентової [19], А. Ніколаєвої [12], О. Чорного [20], В. Брянцевої [3], А. Васильєвої [4], А. Колосович [10], Х. Курта [11] та ін.

Зупинимося докладніше лише на деяких з них. Найбільш цінними джерелами в контексті будь-яких досліджень творчості того чи іншого композитора є, звісно, епістолярна література. Спогади, листи, автобіографічні матеріали дають змогу дізнатися про обставини, що вплинули на структуру особистості композитора від «першої особи». Безцінною знахідкою для нащадків є автобіографія С. Прокоф'єва. І все ж слід відзначити деяку неточність тих чи інших фактів, що пояснюється особливостями людської пам'яті та її здатністю зберігати певну інформацію протягом тривалого часу, а також суб'єктивністю спогадів самого автора. Белетристичною манерою викладу матеріалу відрізняються монографії В. Брянцевої і О. Чорного, які написані в жанрі оповідання, заснованого на реальних фактах з життя митця, спогадах сучасників, листах, статтях та архівних матеріалах. Вони викликають неабиякий читачський інтерес, однак мають мінімальний науковий цenz.

Надзвичайно цінною у сенсі змалювання особистісного та творчого портрета геніального російського композитора є стаття В. Богдана-Березовського «Отроцтво і юність Д. Шостаковича», де автор детально зупиняється на стилі виховання, родинній атмосфері,

рисах особистості майбутнього композитора, наводить цікаві біографічні факти, які торкаються проблеми початкового етапу його професійного становлення. Крім того, біограф наголошує, що «при першому знайомстві з ранніми творами слухачі та критики-спеціалісти шукають подібності з тими чи іншими стилістичними явищами російської музичної культури. І це найлегший спосіб класифікувати явище, встановити його місце у загальному музично-історичному процесі» [1, с. 31]. При цьому чітко окреслюються «паростки свого, особистісного – того, з чого складається власний стиль, манера, мислення і відчуття художника» [1, с. 31].

Аналізуючи творчий процес Л. ван Бетховена, А. Клімовицький досліджує ранні твори композитора, зокрема ескізи *Adagio* та *Скерцо Квартету № 6*. Розгляд ранніх взірців музики композитора спрямовано на вияв майбутніх стилістичних рис, що притаманні творчій манері зрілого Бетховена. Автор підкреслює, що «при детальному вивченні вони виявляють ті зерна, які давали свої плодоносні сходи протягом усього життя композитора» [9, с. 44].

А. Колосович у дослідженні «Перші симфонії Л. Ревуцького та Б. Лятошинського як феномен індивідуального композиторського стилю» [10] побіжно зупиняється на специфіці раннього періоду творчості українських композиторів, висвітлює питання образно-змістовної сфери, національної складової їх творчого методу, характеризує музичне мислення, особливості драматургії і форми перших симфонічних творів Ревуцького і Лятошинського. Автор доходить висновку, що «ці твори у континуумі творчості композиторів у цілому «випромінюють» одну з відмінних ознак раннього композиторського стилю – інформативну перенасиченість, яка у творі Л. Ревуцького виявляється, зокрема, через інтонаційно-тематичний рівень, а у Б. Лятошинського поширюється на «темпоральну» організацію сонатно-симфонічного циклу як у межах першої частини, так і усього циклу загалом» [10, с. 104].

А. Васильєва вважає «еклектизм, наслідування та копіювання» [4, с. 214] характерними рисами раннього стилю І. Стравінського і М. Мусоргського, проте підкреслює, що саме через взаємодію цих принципів стиль композиторів знаходить згодом свою оригінальну структуру.

Монографії О. Левашової, К. Розеншильда, Н. Туманіної, С. Хентової крок за кроком висвітлюють шлях осягнення висот майстерності відомими композиторами. Особливо важливими в контексті цього дослідження є обставини їхнього дитинства, система стильових паралелей з творчістю тих митців, які здійснили серйозний вплив на перші творчі спроби, а також висвітлення культурно-мистецького тла.

Зважаючи на достатньо широке коло досліджень, присвячених ранній творчості композиторів, а також беручи до уваги той факт, що жодна біографія не оминає дитячо-юнацького етапу, у жодній з них не знаходимо системного розгляду раннього періоду композиторської творчості, що враховував би психовікові та іманентно стильові передумови у взаємодії з соціокультурними.

У сфері методології і методики дослідження раннього еволюційного періоду, критеріїв періодизації, психологічних та екзистенційних проєкцій життєтворчості видатних музикантів XIX – початку XX століття особливий інтерес являють собою наукові дискурси Г. Ганзбурга [5–7] та Н. Савицької [16–17].

Дослідницький доробок Г. Ганзбурга охоплює чималу кількість статей, які тою чи іншою мірою є дотичними до основного предмета нашого дослідження. Зокрема, науковець розмірковує на тему семантичного наповнення «раннього» і «пізнього» стильових періодів, технікою періодизації загалом, еволюції жанрових уподобань тощо. У контексті дослідження пізнього етапу творчості Р. Шумана Г. Ганзбург обґрунтовує гіпотезу типологізації композиторських персоналій згідно з динамікою реалізації їхнього потенціалу і наголошує на необхідності глибинного вивчення кожного етапу художнього самоздійснення. Цю позицію вважаємо правомірною, що частково враховано у методологічному підґрунті пропонованої статті.

Неоціненним внеском у принципово нову музикознавчу царину «Творчість і вік» є монографія Н. Савицької [17]. Дослідниця обґрунтовує необхідність врахування вікового модусу творчої свідомості як одного з визначальних чинників психологічної структури мистецької особистості. Авторка свідомо ставить акцент на завершальному хронологічному

паттерні творчого циклу як підсумковому, натомість у фокус нашої уваги потрапляє його початковий етап як ініціальний у межах цілісного розгортання еволюційного процесу.

Окремий блок складає музикознавча література, яка виступає методологічним фундаментом аналітичних нарисів, присвячених особливостям формування раннього композиторського стилю та його перших проявів на прикладі творчих постатей Ф. Мендельсона, Ф. Шопена, О. Скрябіна, С. Прокоф'єва, Д. Шостаковича, В. Барвінського. З метою всебічного дослідження раннього композиторського стилю нами було опрацьовано велику кількість монографій, присвячених постатям ряду зарубіжних та українських композиторів – Н. Паганіні, Р. Шумана, Ф. Шуберта, К. Вебера, К. Сен-Санса, Ф. Ліста, Й. Брамса, Г. Берліоза, Дж. Верді, Б. Сметани, Р. Вагнера, Р. Штрауса, П. Чайковського, М. Колесси, М. Скорика та багатьох інших. Деякі методологічні позиції їх авторів були враховані, але більшість з вищезгаданих джерел носить надто загальний, описовий характер.

Біографії багатьох композиторів XIX–XX століть доводять необхідність активного, високодуховного середовища, присутності у їхніх творчих долях мудрих батьків та талановитих педагогів, які створювали плідний ґрунт для майбутнього розвитку талановитої дитини. У свою чергу історичні паралелі та досвід минулого спонукають сучасних педагогів до пошуку ефективних методів роботи з обдарованими дітьми, сприяють глибшому розумінню їхньої унікальної психоособистісної структури у навчально-виховному процесі, скерованому на раннє професійне вдосконалення та осягнення індивідуального способу мислення.

Більшістю біографів докладно відтворюється хроніка обставин початкової фази навчального процесу на тлі родинного кола та побутового середовища. У монографічних працях лише констатується наявність певних професійних досягнень при відсутності ґрунтовних узагальнень щодо значущості і місткості раннього періоду творчості, у рамках якого стають відчутними перші прояви індивідуальної художньої свідомості, які знайдуть свої досконалі прояви у межах зрілого і пізнього еволюційних етапів.

Лише на перетині психології творчості і музикознавства можна відстежити та систематизувати особливості професійного та духовного становлення широкого кола композиторських персоналій, окреслити місце раннього періоду в цілісній перспективі еволюційного процесу, з'ясувати джерела й обставини, що інспірували народження високохудожніх задумів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданов-Березовский В. Отрочество и юность Д. Шостаковича / В. Богданов-Березовский // Советская музыка. – 1996. – № 9. – С. 26–37.
2. Богданова А. Сочинения Д. Шостаковича консерваторских лет (1919–1925) / А. Богданова ; [ред. А. Кандинского] // Из истории русской и советской музыки. – М. : Музыка, 1971. – С. 64–93.
3. Брянцева В. Н. Детство и юность С. Рахманинова / В. Брянцева. – М. : Сов. композитор, 1972. – 134 с.
4. Васильева А. Ранний И. Стравинский и М. Мусоргский / А. Васильева // Київське музикознавство : зб. статей. – К., 2007. – Вип. 22. – С. 214–218.
5. Ганзбург Г. И. Пробелы и заблуждения в познании музыки Р. Шумана [Електронний ресурс] / Г. Ганзбург. – Режим доступа : <http://www.proza.ru/2005/03/02-10>
6. Ганзбург Г. И. Тем, кто не знает Шуберта [Електронний ресурс] / Г. Ганзбург. – Режим доступа : <http://www.proza.ru/2004/03/12-03>
7. Ганзбург Г. Три подхода к музыкальному наследию [Електронний ресурс] / Г. Ганзбург. – Режим доступа : <http://www.proza.ru/2007/01/19-04>
8. Дубовик А. В. О роли ранних фантазий на оперные темы в становлении композиторского стиля Листа / А. В. Дубовик // Выразительные средства музыки : межвуз. сб. – Красноярск, 1988. – С. 88–100.
9. Климовицкий А. О творческом процессе Бетховена / А. Климовицкий. – Л. : Музыка, 1979. – 174 с.

10. Колосович А. Перші симфонії Л. Ревуцького та Б. Лятошинського як феномен індивідуального композиторського стилю / А. Колосович // Київське музикознавство : зб. статей. – К., 2007. – Вип. 22. – С. 97–104.
11. Курт Х. О юности композитора / Х. Курт // Муз. академия. – 1998. – № 1. – С. 26–29.
12. Николаева А. Фортепианный стиль ранних произведений Скрябина / А. Николаева; ред В. Цуккерман // А. Н. Скрябин : сб. статей. – М. : Сов. композитор, 1973. – С. 185–225.
13. Левашева О. Е. Ференц Лист: молодые годы / О. Левашева. – М. : Музыка, 1998. – 334 с.
14. Прокофьев С. Детство / С. Прокофьев. – М. : Музыка, 1980. – 191 с.
15. Розеншильд К. К. Молодой Дебюсси и его современники / К. К. Розеншильд; [ред. И. Прудникова]. – М. : Музгиз, 1963. – 145 с.
16. Савицька Н. В. Творчість і вік або пізній період композиторської творчості як психоособистісний та віковий феномен / Н. Савицька ; НМАУ ім. П.І Чайковського // Київське музикознавство – К., 2007. – Вип. 21. – С. 72–88.
17. Савицька Н. В. Хронос композиторської життєдіяльності: монографія / Наталія Савицька. – ЛНМА ім. М. В. Лисенка. – Львів : Сполум, 2008. – 320 с.
18. Туманина Н. В. Чайковский: путь к мастерству: [1840–1877] / Н. В. Туманина. – АН СССР, Институт истории искусств Министерства культуры СССР. – М. : АН СССР, 1962. – 560 с.
19. Хентова С. М. Молодые годы Шостаковича / С. М. Хентова. – Л.–М. : Сов. композитор, 1975. – Кн. 1. – 333 с.
20. Черный О. Е. Молодой Скрябин: повесть / О. Е. Черный. – М. : Сов. композитор, 1974. – 227 с.

УДК 78.491; 78.25; 78.2У

Т. М. СЛЮСАР

КАМЕРНО-ИНСТРУМЕНТАЛЬНІ СОНАТИ СУЧАСНИХ ЛЬВІВСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ДОДАТКОВИХ ЗВУКОВИХ РЯДІВ

У статті проаналізовано сонати сучасних львівських композиторів В. Камінського та Ю. Ланюка, окреслено роль додаткових звукових рядів в оригінальних авторських драматургічних концепціях.

Ключові слова: львівська камерно-інструментальна соната, новаторська драматургічна концепція, додатковий звуковий ряд.

Т. М. СЛЮСАР

КАМЕРНО-ИНСТРУМЕНТАЛЬНЫЕ СОНАТЫ СОВРЕМЕННЫХ ЛЬВОВСКИХ КОМПОЗИТОРОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ДОПОЛНИТЕЛЬНЫХ ЗВУКОВЫХ РЯДОВ

В статье проанализированы сонаты современных львовских композиторов В. Каминского и Ю. Ланюка, отображена роль дополнительных звуковых рядов в оригинальных авторских драматургических концепциях.

Ключевые слова: львовская камерно-инструментальная соната, новаторская драматургическая концепция, дополнительный звуковой ряд.